

קשר

קול שופר רבני אירופה

96

December-January 2009-10 ע'ת שבט ה'תש"ע

שאלות שלא פסקו לעלות

א. כתב רש"י בפר' כי תצא על הפסוק תמחה את זכר עמלק - שאסור שיהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו של עמלק, וכתבו האחרונים שמקורו במכילתא.

וק' לפי"ז איך לקחו מרדכי ואסתר את בית המן - שהיה מזרע עמלק? (שו"ת עונג יו"ט בהקדמה, הגר"י פערלא לסה"מ לרס"ג ח"א בסוף העשין נ"ט, טעמא דקרא להגר"ח קניבסקי שליט"א - ועוד).

התירוצים שמצינו בזה: **א.** בית המן היה רכוש המלוכה ולא רכוש המן (יד יוסף). **ב.** המן היה עבד למרדכי ומה שקנה עבד קנה רבו (אמרי אמת). **ג.** א"צ למחות את נכסי עמלק אלא לאחר הריגת האנשים (שו"ת עונג יו"ט). **ד.** ע"פ החינוך, שנשים אינן במחיי עמלק - א"ש, דהמלך נתן הבית לאסתר (ר' יעקב חיים סופר שליט"א). **ה.** ע"פ הנאמר "עמוזן ומואב מהרו בסיוחן" וגם כאן - הרוגי מלכות נכסיהן למלך (שם משמואל). **ו.** ע"פ הגמ' בהל' מלכים שמצות מחית עמלק נוהגת רק לימות המשיח. **ז.** חיוב מחייה זו נאמרה על בעלי חיים, אבל לא על דברים דוממים (לקוטי שיחות להגה"ק מליובאוויטש זצוק"ל, ח"ד ע' 89, ע"ש באורך).

ב. למה אין נוהגין פורים יומיים בחו"ל - ומ"ש משאר יו"ט? (מרדכי ריש מגילה).

והתרוצים ע"ז:

א. כיון דכתיב ולא יעבור (מרדכי). **ב.** כי יוצא י"ח ממה נפשך, דאפילו אם הוא באמת יום י"ג באדר - ג"כ יצא (אבודרהם). **ג.** כיון דהוי ספק דרבנן - אזלינן לקולא (כלבו, מובא בפרמ"ג תרפ"ה, דובב מישירם ח"ט ט"ו) (ורבים הקשו - דהא דברי קבלה כדברי תורה ויש להחמיר לכאורה). (ע"פ ס' מעדני אשר).

איבעיא להו?

נכרי חולה במחלת ה"אלצהיימר" האם שייך לגייר? (חלק שני*)

הגאון הרב יחיה טובול שליט"א רב ואב"ד ליאון, צרפת, וחבר נשיאות מועצת רבני אירופה

ב
בהא דקבלת המצוות מעכבת, ובענין מי שהוא אנוס אי מקרי בר חיובא

ועדיין יש לעיין, הדנה בענייני גירות, קבלת המצוות היא עיקר הגירות, ובלי קבלת המצוות לא שייך שתהיה גירות, וכמבואר בבכורות ל' ע"ב, דעובד מוכבים שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, וביבמות מ"ז ע"א וע"ב איתא תנו רבנן גר שבא להתגייר וכו', ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות וכו', קיבל מלין אותו מיד וכו' ע"כ, הרי דבעינן דווקא שיקבל עליו כל המצוות בתורה, ואפילו בדיעבד אם לא קיבל עליו כל מצוות התורה, אינו גר, וכדמוכח להדיא בלשונו דהרמב"ם ז"ל בהלכות איסורי ביאה פי"ב הי"ז שכתב וז"ל "כל העכו"ם כולם כשתגייר ויקבלו עליהן כל המצוות שבתורה הרי הן כישראל לכל דבר" עכ"ל, ומשמע הברור שאם לא קבלו עליהן כל מצוות התורה אינם ישראלים [ותימה על ה"ב"ח בסימן רס"ח שכתב דקבלת המצוות אינה מעכבת לדעת הרמב"ם ז"ל, מיהו התוס' והרא"ש ז"ל חולקין ע"ד דקבלת המצוות ודאי מעכב, והכי נקטינן ע"כ, ויעיין בשו"ת חמדת שלמה חו"ד סימן כט, מובא בשו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סימן כ"ו, שחולק על ה"ב"ח אליבא דהרמב"ם ז"ל, וכתב שאף הרמב"ם ז"ל מודה שקבלת המצוות מעכבת].

אפילו אם היתה קבלת המצוות, ורק שלא נעשית בפני ב"ד של שלשה, נמי דינא הוא שאינו גר וכדאיתא ביבמות מ"ז ע"ב גר צריך שלשה מאי טעמא משפט כתיב ביה, וכתבו התוס' שם ד"ה לא טבלה לנדתה, ד"ל דהא דבעינן שלשה היינו לקבלת המצוות, ע"ש, ובודאי דהוי לעיכובא מדאיתא לן מקרא דמשפט כתיב ביה, וכן מבואר בחידושי הרמב"ם ז"ל ביבמות מ"ה ע"ב שקבלת המצוות צריכה להיות בפני שלושה

לעיכובא ע"ש, גם רבינו אברהם מן ההר, יבמות מ"ה ע"ב, כתב שגזרת הכתוב היא שיהיה בבית דין, ואם לאו הוא גוי גמור, ע"ש הובא בבי"א שם, וכן פסק מרן השו"ע בסימן רס"ח סעיף ג' בזה"ל "כל עייני הגר בין להודיעו המצוות לקבלם בין המילה בין הטבילה, צריך שיהיו בג' הכשרים לדון וביום, מיהו דוקא לכתחילה אבל בדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני ב' ובליה וכו' הוי גר, חוץ מקבלת המצוות שמעכבת אם אינה ביום ובשלשה, ע"כ. וק"ו אם בכלל לא היתה קבלת המצוות שבדאי אינו גר, וכן כתב בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סימן קנ"ז, שהדבר ברור ופשוט, שגר שלא קיבל עליו מצוות, שאינו גר כלל אף בדיעבד, וכן הורה אבא מארי הגאון זצלה"ה, הלכה למעשה שאינו גר כלל בין לקולא בין לחומרא, שקבלת המצוות בגר מעכבת, ואף אם אמר בפיו שמקבל מצוות אם אנו סהדי שאינו מקבל עליו באמת אינו כלום, וגר דמהני לשם אישות בדיעבד, איירי שבשביל האישות קיבל עליו מצוות באמת ע"כ.

והנה בפשוטו ענין קבלת המצוות דבעינן אצל מי שבא להתגייר, היינו שצריך שיקבל עליו "לשמור ולקיים" כל מצוות התורה, וכהאי דחזוין גבי בני ישראל שנכנסו בברית עם הקב"ה בשעת קבלת התורה, שאמרו "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" [שמות כ"ב, ז'] ופירש הרשב"ם ז"ל ד'נעשה' היינו נעשה מה שדיבר וגם נשמע מה שיצונו עוד מכאן ולהבא ונקיים" ע"כ, ויעיין בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סימן ק"ח, דיליף כמה יסודות בדיני גירות בענין קבלת המצוות הנצרכת בגר מקבלת התורה של ישראל בשעת מתן תורה, ע"ש, הרי דקבלת המצוות ענינה הוא קבלת שמירת מקיום המצוות, וא"כ בנ"ד שהעומדת להתגייר, היא חולה במחלת האלצהיימר, הרי זה בודאי שמחמת חליה, היא לא עומדת כלל לשמור ולקיים המצוות, כי מיד אחרי מעשה גירותה היא תשכח לגמרי שהיא נעשית יהודיה, ותמשיך להתנהג לגמרי ככל מעשיה כזמן גיותה, נמצא דאין זו קבלה העומדת לקיום המצוות, והיאך תיחשב זו קבלת מצוות, ואף דמסתבר דגם מי שהיה עומד להתגייר והיתה ידו קטועה, באופן שאינו יכול לקיים מצוות תפילין, אפילו הכי שפיר שייך לגייר אותו, אע"פ שאינו עומד לקיים מצוות תפילין, מכל מקום זהו משום שיש כאן מיהא קבלת קיום המצוות, כמו בכל יהודי, שאם הוא אנוס מלקיים איזו מצוה, אין זה מוגרע במושג יהדותו, והכא נמי מה שגר זה הקטוע יד, אינו יכול אח"כ לקיים מצוות תפילין של יד, אין זה מוגרע במושג יהדותו, שהיא חלה מכח קבלתו עול מצוות התורה בעלמא, שהם שפיר עומדים להתקיים בידו, משא"כ באשה זו החולה במחלת האלצהיימר, שהיא מסולקת מקיום של כל מצוות התורה היאך תתאפשר חלות יהדותה, אחרי שגם בדעתה היא

(*) חלק ראשון נדפס בגיליון צ"ד אשר ראה אור בתחילת שנה זו, ה'תש"ע.

בה היא דתפילין, שהוא בר קשירה לגבי כתיבה, אף שנקטעה ידו השמאלית, וכן בה היא דיבום, שהיא בר חליצה לגבי יבום אף שהיא והוא חרשים, והיינו משום דאכתי שפיר שייכים במצות תפילין ובמצות חליצה, והם מקרי בני חיובא, שהאונס אינו מפקיע גוף הציווי והחיוב, משא"כ בה היא דתקיעת שופר, בדין חרש המדבר ואינו שומע, היינו טעמא שאינו מוציא לאחר משום דבעינן שיהא בר חיובא בפועל, ומכיון דלעצמו אינו יכול לקיים המצוה בפועל, גם לאחרים אינו יכול לקיימה, אעפ"י שהוא באמת חייב במצוה, וכן בענין חליצה, דאמרין שחרש וחרשת אינן עולים לחליצה. היינו משום שבעינן שיהיו ראויים לאמירה בפועל, [ואעפ"י שאמירה אינה מעכבת, מ"מ אינם עולים לחליצה, משום הכלל שכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בן]. אבל לענין החיוב והציווי שבו הם בני חליצה, דמחמת אונסם לא הופקע ציווים ולכן לגבי יבום מיקרי שפיר בני חליצה.

ולפי"ז שפיר מובן דבעיננו נמי אעפ"י שמחמת שכחתה תהיה אנוסה להתנהג כמו בזמן גיורת, מ"מ עדיין היא שפיר מקריא בר חיובא, דמה שהיא אנוסה, אין זה מפקיע כלל ממנה חיוב התורה והמצוות, והיא עדיין שפיר מיישך שייכא בברית עם הקב"ה בקבלת המצוות שקבלה עליה, שהמניעה באונס מהקיום בפועל של מצוות התורה, אינה מנתקה משייכותה במצוות ומהברית שכרתה עם הקב"ה.

ועוד נראה מסברא, דהעיקר והקובע הוא אך ורק מצב הגדון בשעת קבלת המצוות, שאם המועמד לגיור הוא בריא ושלם בדעתו כעת בשעת קבלת המצוות, ועיני הדיינים הרואות מבחינים היטב בצדקת ואמינות קבלתו, שהוא מקבל על עצמו באמת לקיים כל מצוות התורה ככל ישראל, וכלשונו הזהב של הגאון מופת הדור רבי משה פיינשטיין ז"ל בשו"ת אגרות משה ח"א סימן קנ"ט, "כשבא להתגיר ליכנס בדת יהודית ולקיים כל מצוות התורה ככל ישראל" אין לנו להתחשב במצב של הגדון, שיהיה בו לאחר הגירות, באופן שאף על פי שאנחנו יודעים שלאחר הגירות היא תשכח מגיורה ותמשיך להתנהג כבזמן גיורת, אפ"ה אין לנו להתחשב בזה, ונימא שהרי היא ככל יהודיה שעוברת על יהדותה באונס, ומ"מ שפיר חלה הגירות מאחר שהיתה לגמרי בריאה בדעתה בשעת קבלתה עול המצוות.

ג

אין לגייר מועמדים שיהיו מכשול לכלל ישראל

ומכל מקום לדינא, נלע"ד בנ"ד דלכתחלה מיהא אין לגייר אשה כזו שהיא חולה במחלת האלצהיימר, והיינו טעמא דהרי איתא בגמרא קידושין ע"ב אמר רבי חלבון קשים גרים לישראל כספחה, ופירש"י ז"ל שהטעם הוא משום שאינם זכירים במצות והרגלים אצלם נמשכים אצלם ולומדים מן מעשיהם, ע"כ, ויעויין שם בתוס' ד"ה קשים גרים, שהביאו עוד כמה פירושים להא דקשים גרים לישראל, ומדדהביאו ג"כ פירוש הנ"ל דרש"י ז"ל ולא חלקו עליו משמע דאודויי קא מודי ליה בזה, דשפיר שייך נמי הך טעמא, שלומדים ממעשיהם ואינם זכירים במצוות. והנה בודאי דמחמת טעם כזה, אין לבית דין לימנע מלבצע איזה גירות, דמאחר דבשעת הגירות אין לבי"ד שום הבחנה כעת בחסרון זה שלא יהיה נזהר במצוות, אלא נראה להם שהוא אמיתי ורציני וראוי הוא לגיורו, שפיר שמוותר להם לגיירו, ואין להם לכלולו באלו שלא יהיו נזהרים במצוות, אבל בנ"ד שהדבר ברור, שמחמת מחלתה היא תמשיך בודאי להתנהג במעשיה של גוים כמקדמת דנא, הא בודאי שאינו מן הראוי כלל להכניס אנשים כאלו בכלל ישראל שיהיו למכשול לבני ישראל.

ובזה ראיתי בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סימן קנ"ז שכתב אודות אלו הרבנים הטועים שמגיירים גם

ורק דפליג על האחיעזר בחושב לעבור בתיאבון, וס"ל דאין זו קבלה, ואפילו בזה ס"ל דבדיעבד מיהא אינו מעכב.

ולפי"ז דכותה נמי יש לומר בעניננו, דאעפ"י דמחמת חוליה של האלצהיימר, היא לא עומדת ל"שמירת ולקיום המצוות", מ"מ הא היא שפיר מחוייבת בכל המצוות, ורק שמחמת שכחתה שהיא תשכח שנעשית יהודיה, היא תהיה אנוסה, ומחמת אונס זה הוא שלא תקיים מצוות, אבל גוף החיוב אכתי שפיר רביע עלה. ולכן שייך לומר דשפיר חשיבא קבלתה, קבלה מעליא, מדאיכא מיהא קבלה להיות "מחוייבת", גם היא עומדת להיות כך מחוייבת במצוות, אף אם תעבור על המצוות באונס.

אבל יש להקשות על זה ממה שכתב מרן הבית יוסף בסיומן תקפ"ט בשם הכלבו והרשב"ץ בדין חרש המדבר ואינו שומע, דאף שהוא פקח לכל דבר, מ"מ לענין תקיעת שופר, דבשמיעה תליא מילתא לאו בר חיובא הוא ואינו מוציא לאחר, הרי מבואר בדברי הכלבו והרשב"ץ שאפילו אם הוא בר חיובא לכל דבר, ורק במצוות תקיעת שופר בלבד אנוס הוא, ואינו יכול לקיימה, שוב נחשב כאינו בר חיובא לדבר זה, וא"כ בנ"ד שהיא תשכח שהיא יהודיה ותתנהג בגיורת מתוך אונס שכחתה, ממילא היא לא מקריא בר חיובא, ונמצא שכל קבלתה, אף אי נימא דסגי רק בקבלה להיות מחוייב במצוות, היא בלא שום תוצאה כלל, דמיד אחרי שתקבל עליה מחוייבות זו, היא תשכח קבלתה, ותהא אנוסה, ושוב אינה בר חיובא, והיאך יתחשב קבלה זו לקבלה, מאחר שאנחנו יודעים בבירור שמיד לאחר מכן לא תהיה בר חיובא.

ונראה דהא לא קשיא, דהא דהנה בטור אורח חיים סימן ל"ט כתב תפילין שכתבן עבד או אשה או קטן עו"ג וישראל ומומר פסולין וכתב עליה מרן הבית יוסף, דזוהי ברייתא בגיטין מ"ה ויליף לה מדרבנן וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה, ובמג"א סימן ל"ט ס"ק ד' כתב בזה"ל "נ"ל דמי שנקטעה ידו השמאלית אעפ"י שאינו בקשירה כשר לכתוב תפילין, דגברא בר חיוב הוא אלא פומא הוא דכאיב ליה" עכ"ל, ומבואר בדברי המג"א דמי שהוא אנוס מלקיים איזו מצוה, והוא פטור מהמצוה הזו מחמת אנסו, אכתי שפיר מקרי בר חיובא, ויעויין בשו"ת אבני נזר או"ח סימן תל"ט שהביא בשם הגאון רבי יואב ראה לדברי המג"א האלו מהתוס' ביבמות מ"ד ע"א ד"ה וכל שאינו, שהקשו והרי חרש וחרשת שאינם עולים לחליצה ועולים ליבום, ותצו דהתם בני חליצה ניהו ופומיהו הוא דכאיב ליה, ע"כ, הרי דאע"פ שהם אנוסים, אכתי שפיר מקרו בני חליצה ניהו ופומיהו הוא דכאיב ליהו, ע"כ הרי דאע"פ שהם אנוסים, אכתי שפיר מקרו בני חליצה, וכל זה מקשי על מרן הבית יוסף הנ"ל דחרש המדבר ואינו שומע לא מיקרי בר חיובא לענין תקיעת שופר, וע"ש באבני נזר.

ולענ"ד נראה שהתירוק בזה הוא וכפי מה שהבנתו מתוך דברי השו"ת הר צבי או"ח ח"א סימן ל"ו, דבודאי עצם הדבר שהאדם הוא אנוס אין זה מפקיע ממנו החיוב של המצוה שהוא חייב בה, שהאונס הוא רק עיכוב חיצוני שמונע ממנו קיום המצוה בפועל, אבל גוף הציווי של התורה אכתי שפיר הוא רביע עליה, וגברא מצווה הוא, והוא עדיין שייך במצות התורה, והוא מקרי בר חיובא, ואין שום קשר ושייכות בין חסרון קיום המצוה בפועל לבין גוף החיוב והציווי של המצוה על האדם ולכן שפיר מקרי

חושבת שהיא גויה.

[ובמה שנתבאר שקבלת המצוות ענינה הוא לקבל "לשמור ולקיים" המצוות, וימתק בזה מאמרם ז"ל במדרש רבה ויקרא פרק י"ח אות ד', שבשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו נעשה ונשמע לא היה בהם זב ומצורע, ולא חגרין ולא סומין, אלמים, חרשים ולא שוטים, ע"כ, והיינו שכולם נתפאו ונעשו שלמים בכל גופם, בכל רמ"ח אבריהם, והענין הוא דכיון שהם היו צריכים לקבל עליהם עול "קיום ושמירה" בכל המצוות, לכן עשה הקב"ה שלא תהיה להם שום מניעה ועיכוב לקיום זה, מצד איזה חסרון באבריהם, לענין לכתחילה מיהא].

מיהו יעויין בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סימן ק"ה, באמצע התשובה, בד"ה שלישי, שכתב דגר שקיבל כל המצוות, אבל אמר להב"ד שאף שמקבל עליו כל המצוות יודע שלא יוכל לעמוד בניסיון ליהרג כשיאנסוהו בדברים שהדין הוא שיהרג ולא יעבור, מסתבר ממשמעות כמה דברים, שנחשב קבלת המצוות, מאחר שקבל חיוב המצוות לקיימן כשיהיה לו באפשר שהוא דלא יהיה אנוס, ומה שיעבור הוא מפני שאין בכוחו לעמוד בניסיון, אף שברצונו לקיים המצוה ולא לעבור, ע"ש שהביא כמה ראיות לזה, וע"ש שמבואר בדבריו דאפילו לכתחילה מותר לקבלו ולגיירו.

ולכאורה הדבר תמוה טובא, דהא מבואר בבכורות ל"א עובד כוכבים שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד, אין מקבלין אותו, רב יוסי ברבי יהודה אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות איסורי ביאה פ"ד ה"ח, דאפילו קיבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו, ע"כ, וא"כ הלא הדין הזה שישנם כמה עבירות שצריך ליהרג ולא לעבור עליהם, הוא כדן ומצוה אחת ממצוות התורה, וכשהגר אינו רוצה לקבל עליו דבר זה, הרי אינו מקבל עליו כל דיני התורה, והיאך אפשר לגייר אותו אפילו לכתחילה, ויעויין בשו"ת אגרות משה גופיה בריש התשובה הנ"ל שכתב שהדבר ברור ופשוט שאף בדיעבד אינו גר כשלא קיבל את כל המצוות ממש ע"ש וראיתי בחוברת נצח ישראל עמוד י"ג, שכתב בתיאור דברי האגרות משה, דמש"כ דכל שאינו מקבל עליו לעשות כציווי הבורא ית"ש לא הוי בגדר קבלת המצוות, היינו דוקא כשאומר שאינו חפץ להיות "מחוייב" ליהרג בהנך מצוות שמהחובה ליהרג עליהם, אלא רצונו להיות "פטור" מחובת מסירות הנפש, ככה"ג לא הוי קבלה כלל, שהרי אינו מוכן לקבל ולהתחייב כפי ציווי הבורא ית"ש, אבל אם מקבל עליו להיות "מחוייב" ליהרג ורק שאין בכוחו לעמוד בזה חשיב שפיר קבלת המצוות.

וזהו כדאיתא בהדיא בשו"ת אחיעזר ח"ג סימן כ"ו ד"ה והנה, דדין זה דנכרי שבא להתגייר ולקבל עליו כל המצוות חוץ מדקדוק אחד מדקדוקי סופרים, אין מקבלין אותו, היינו במתנה שלא לקבל כשיהיה מותר לו דבר זה מן הדין, בזה אין מקבלים אותו שאין שיעור ותנאי בגרות ואין גירות לחצאין, אבל כמי שמקבל עליו כל המצוות, רק שבדעתו לעבור לתיאבון, אין זה חסרון בדין קבלת המצוות ע"ש, וכך יש לבאר ג"כ דעת האגרות משה, ובאמת בהכי מבואר ג"כ בלשונו דהאגרות משה, שכתב דאף שאמר לבי"ד שאינו יכול לעמוד בניסיון ליהרג מקבלים אותו. "מאחר שקיבל חיוב המצוות" ע"ש, והיינו שקיבל עליו להיות "מחוייב" ורק שאומר שאינו יכול לעמוד בזה, וכן משמע דאית ליה בספר דבר אברהם ח"ג סימן כ"ה,

לכל הפושט יד - אע"פ שאין מכירין אותו. (ע"ד זה בשם הבעש"ט, שמתחפשים כדי שתהיה צדקה בהידור - מתן בסתר).

ז. בס' מנהג ישראל תורה מביא טעם - זכר לזה שהנס היה מלוכב בדרך הטבע (וכידוע שאין שם ה' או אלקים מוזכר במגילה).

ח. בילקוט מעם לועז (עמ' רס"ז) כ' - כי מציינו בעמלק שהיה משנה מלבושיו ובא להלחם.

ט. עוד טעם כ' - על שם אותם הגוים שמפני פחד היהודים שינו מלבושיהם. (ועוד נאמרו בזה טעמים נוספים, ע"פ חסידות ועוד - ראה מה שצ"י באור ישראל גל' ז' הנ"ל).

נקודה מיוחדת שעמדו עליה בנפרד בתוך נושא זה, היא שאלת לבישת בגדי נכרים דוקא, וגם בזה מציינו לכמה מגדולי הדורות שהצדיקו המנהג וגם מצאו בו משמעות עמוקה, ומ"מ ראוי להביא גם את דברי בעל השפע חיים ז"ל, כי הצדיקים הקודמים הקפידו מאד ע"ז, ואמרו שאם ירא אלקים הוא באמת אזי מתחפש לצדיק, ולפי שינוי מלבושו ניכר כל מאוויי לבו ומדותיו האמתיות. ואמר כי כל הגזירות שגזרו הגוים יכולים היו הצדיקים לבטלן - מלבד גזירת הגיוס לצבאותיהם, והוא משום שיעקב לבש את בגדי עשו החמודות, שחמד אותן מנמרוד - מאז קשה לבטל גזירת הצבא, ואכן החסידים היו מקפידים שלא ללבוש כובע או בגד של צבאות העכו"ם - שכן הדבר יכול להזיק ח"ו.

ונסיים במי שכמפורסם פעל ישועות לעם ישראל ע"י תחפושות בפורים, והוא הסבא משפאלי ז"ל, אשר כידוע כשהיה צריך לפעול אצל השלטונות, היה מגויס בפורים מתחפשים ועורך "פורים שפיל" והענין המבוקש הובא לפניו, והם היו חורצים המשפט כרצונו. פעמים עשה "פורים רב" ופעמים "פורים מלך" עם שופטים ושרים. והיו לו בזה סודות גדולים ופלאי פלאים נעשו ע"י זה (ראה מעשה שהביא בס' "בסוד עבדיך").

התקלה הבאה בחשבון - ממה חשש הגאון

בשמחת השבע ברכות לנישואין של הרב משה דוד לפקוביץ שליט"א השתתף גאב"ד אנטוורפן הגר"ח קרייסווירט זצ"ל, וכיבדו אותו בברכה אחרייתא. הגאב"ד התמהמה לברך כי המתין שיביאו לו סידור שיקרא מתוכו את הברכה. אבי החתן הגאון ר' מיכל יהודה לפקוביץ שליט"א שאלו בתמיהה: למה צריך סידור? הרי השבע ברכות הוא גמרא מפורשת בכתובות, וידוע שהגאב"ד בקי בכל הש"ס?

השיב לו הגר"ח: דוקא משום כך הנני מוכרח סידור: חוששני שמא לא אעצור בסוים הברכה ואמשיך לומר בשטף את דברי הגמרא שבהמשך...

(ישמח לב)

לעתים יש להמחיש למי שאינו מרגיש

האדמו"ר מלעלוב וצוקללה"ה היה מספר מעשה ששמע מוקני ירושלים, על אשה אחת שבאה לפני ר' שמואל מסלנט והתלוננה על בעלה שאינו מדבר עמה כלל. כל היום הוא יושב בביהמ"ד ועוסק בתורה ועבודה, וכאשר הוא מגיע הביתה לאכול ולישון - כמעט שאינו מחליף עמה מלה.

ובכנה"ג (או"ח תרצ"ו), אחר שהביא דעת המתירים, כ': "אנה אני בא להורות איסור במקום שהם הורו להיתר, ירא אני פן ירוצצו את גולגלתי, ומ"מ שפתי לא אכלא לחוות דעי דרך משא ומתן והמעייין יבחר בעיניו וכו', ואע"פ שבעל הב"ח כ' הנח להם לישראל - כבר כ' בעל ספר הזכרונות שלא נאמר זה אלא במידי דאתיא מדרשא, ולא בדבר שהוא מפורש בתורה".

עוד יצאו חוצץ נגד המנהג בשו"ת דבר שמואל סי' רמ"ז (מדבריו נראה שהיה מנהג ללבוש כן בעצרת, ולא הזכיר שם את פורים), ובעל כלי יקר בספרו עוללות אפרים (ח"א עמ' שע"ה) ("הכזה יהיה יום משתה ורצון לה", ומאין להך סמך למנהגים מקולקלים כאלו").

הפרמ"ג או"ח סי' תרצ"ו ס"ק ד' ממצע בין הצדדים: "ויראה כשכל המלבושים של איש רק מלבוש א' של אשה וניכרים הם, גם להרבה דעות ביו"ד אין איסור תורה - כה"ג אין למחות בפורים".

כל הנ"ל מתייחס לתחפושות שיש בהם איסור (או חשש) לא ילבש, אבל על עצם המנהג להתחפש, בדרך כלל הסכמת הפוסקים שהדבר מותר וגם ראוי. ואמנם יש בדרונו הטוענים כי בעצם אין למנהג התחפושת מקור אמיתי וזה נשתרבב ממנהגי הגוים אשר בימי אידיהם באירופה נהגו להתחפש בהמון רב. והגר"מ מאוויז שליט"א כתב לדחות בתוקף מנהג זה מחמת כמה מכשולים ואיסורים הנגרמים ממנו. (ויעוין קובץ אור ישראל גל' ז' מאמר הג"ר גדלי' אוברלנדר שליט"א מה שהביא כדמות מקור מהערך ערך "שוור" (ומגמ' סנהדרין דף ס"ד).

טעמים רבים ומוגוונים נאמרו במשך הדורות למנהג זה של התחפושות:

א. בפשטות משמע בכמה ספרים שהתחפושות הוא ביטוי לשמחה שעולה על גדותיה ופורצת מגדר הרגיל, ולכן גם האדם אז פורץ גדרו ומתנהג כאילו הוא אדם אחר (ע"ד "פנים חדשות באו לכאן") ולכן נהגו כן גם בשמחת חתן וכלה, אשר אז הוא זמן שמחה שלמה.

ב. בא"ר כ': "אפשר זכר למרדכי שיצא בלבוש מלכות", ואח"כ כ' עוד טעם - זכר לושתי שעשה לה גבריאל זנב.

ג. המהר"ם חגיז (אלה המצות תקמ"ג, הובא גם ביפה ללב) כ' "כי הימים הללו נזכרים ונעשים זכר לדבר האלקי רשב"י ז"ל (מגילה י"ב) ששאלוהו וכי משוא פנים יש בדבר, ואמר - הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים, דומה ללבישת הפרצופים שמתנכרים איש אל רעהו, אמנם הם עצמם מכירין זא"ז וכ"א יודע מה בלב חברו המתלווה עמו וכו'". וכתב עליו הבני יששכר חודש אלול (מאמר ט' אות א') שהוא דבר נחמד בפשטות המנהג.

ד. הבני יששכר כתב משלו ע"פ הזוהר (שלה) שהוא לזכרון הנס שמרדכי ואסתר נתלבושו במלבושי יקר רוחניים מה שמלבושים הצדיקים בגן עדן (וכן היה לישראל במ"ת - והדר קבלוה בימי אחשוורוש).

ה. במאור ושמש פר' משפטים כותב עוד, כי בשבת אנו מחליפין לבושו מפני שיוצאין מעץ הדעת ונדבקין בעץ החיים, שאור החכמה מופיע בשבת, ובפורים מתנוצץ אור החכמה ומופיע בכל העולמות יותר מבשבת לכן המנהג להלביש בגדי נכרים (עיי"ש לתוספת באור).

ו. בשיחות חכמים כ' - כדי שלא יתבייש כל הצריך לפשוט יד לקבל תמיכה לפסח, ובפורים צריכין ליתן

איבעיא להו?

אלו שאנו סהדי שאינם מקבלים עליהם באמת קיום המצות, וזה לשונו "ובכלל איני יודע טעם הרבנים הטועים בזה דאף לדידהו עכ"פ איזה תועלת הם מביאין בזה לכלל ישראל שמקבלים גרים כאלו, דודאי לא ניחא ליה להקב"ה ולעם ישראל שיתערב גרים כאלו בישראל", עכ"ל, הרי דבר ברור שאף לאלו הרבנים הטועים שמוותר להם לגייר מועמדים אלו שאנחנו יודעים שבלבם אינם מקבלים התורה באמת, מ"מ גם לשיטתייהו, אין להם לעשות גיורים כאלו, דאין שום תועלת לכלל ישראל לקבל גוים כאלו שימשיכו לעשות עבירות כבשעת גיותם, ואכן נמי נימא בעניינינו, דאישה כזו שמחמת מחלתה תשכח שהיא יהודיה, ותמשך להתנהג כבשעת גיותה, מה בצע לגייר אותה, ובודאי לא ניחא ליה להקב"ה ולעם ישראל שיתערבו גוים כאלו בישראל.

תחפושות בפורים

התחפושת היא חלק מן ההווי של חג הפורים. בעבר אף נהגו גברים ללבוש בגדי נשים ולהיפך - לכאורה כנגד איסור מפורש. כדי להרבות שמחה התירו את הדבר. בעבר נהגו כך גם בחתונות, ומנהג ישראל הוא. מה מקורו ומה תקפו של מנהג זה? על כך רבו הדיונים בספרי השו"ת והחסידות אשר מוצאים למנהג זה טעמים לכאן ולכאן - וכן משמעויות עמוקות.

הראשון שמזכיר מנהג זה הוא מהר"י מינץ בס' ט"ז: "על דבר לבישת הפרצופים שנוהגין ללבוש בחורים וגם בתולות וכו' אף אני אמרתי להביא ראיה להתיר וכו' אלא ודאי היה להם ראיה וסמך שהיתר גמור הוא" ונקודת ההיתר הוא "כיון שאינו מכוון לניאוף אלא לשמחת פורים".

ופסק הרמ"א: "מה שנהגו ללבוש פרצופים וגבר לובש שמלת אשה - אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונין אלא לשמחה בעלמא, ו"א דאסור, אבל המנהג כסברא ראשונה" ובס' לב העברי מסופר אודות הרמ"א שנפטר בן ל"ג שנים ומת בל"ג בעומר ועשה ל"ג ספרים, והספדן סיפר עליו ל"ב שבחים, והיה מצטער עצמו למצוא עוד שבח אחד להשלים מנין ל"ג, עד שבא זקן אחד ואמר שהיה נוהג בכל פורים ללבוש פרצוף ולהתנכר בבגדים אחרים וצעק בכל בית (להזכיר) מעריב בזמנו - וזה היה שבח ל"ג שלו" (ח"א עמ' ד').

מאידך, השל"ה (סוף מס' מגילה) כ' שאין זה משנת חסידים, ושומר נפשו ירחק מה, דזה הוא שמחת הוללות וכתבנו לשמחה בשמחה של מצוה, וכן הב"ח ביו"ד סי' קפ"ב מאריך לחלוק על מהר"י מינץ הנ"ל. אחריו החזיק גם חתנו הט"ז ביו"ד שם סק"ד לאיסור.

מעשה שהיה

אמנם נכון כי "אל תרבה שיחה עם האשה - באשתו אמרו", אבל האם עד כדי כך?

ר' שמואל הזמין לביתו את האברך לשעת צהרים. הגיע האורח ומצא את רב העיר יושב וסועד ארוחת צהרים צנועה. בדרך כלל היה ר' שמואל אוכל במהירות, אך הפעם שלא כהרגלו משך את סעודתו עוד ועוד - כאילו היה אוכל תרנגולת מפוטמת. במשך כל הזמן לא פתח פיו לדבר עם אורחו ולו מילה אחת. כאילו אינו קיים כלל.

האברך האורח המתין בסבלנות מופתית במשך שעה ארוכה, ואז פקעה סבלנותו והוא התפרץ: "רבנו! למה זה הזמין אותי דוקא בעת הארוחה, כשעלי לשבת דומם זמן כה רב בלי לפצות פה?"

חיידק ר' שמואל והשיבו בשקט: "לאמיתו של דבר אין לי כלל מה לדבר אתך."

האברך השתאה, ותלה עינו בתמהון, מחכה לפתרון החידה.

ר' שמואל המתין עוד רגע והמשיך: "רק רציתי להמחיש בפניך את הרגשתה הבלתי נעימה של

אשתך יום יום, כאשר שניכם סועדים יחד - ואתה מתעלם מנוכחותה".

הרמז שנשלח - בתקוה שיפוענה

שני אחים שותפים נסעו מירושלים לרגל מסחרם, והנה הם בדרך ואחד מהם הרגיש כי הוא עומד להפטר מן העולם רח"ל. פנה לאחיו ובקש: "אחי היקר, את אלף הרובלים שבידי - מסור נא לאשתי בירושלים".

אלא שמתוך היכרותו עם אחיו חשש האח החולה שמה יקח הכסף לעצמו ולא ימסרנו ביד האלמנה. מה עשה? הוסיף וכתב בצוואה כי את אלף הרובלים הוא נותן ביד אחיו, ומתוך כסום זה - כמה שהוא רוצה שיתן לאלמנה.

ואמנם כפי שחשש, נפטר אותו אח לבית עולמו בעוד אחיו חוזר לירושלים. גם חששו השני התאמת: אחיו החליט לתת לאלמנה חמשים רובל, ואת כל השאר - 950 - לקח לעצמו.

האלמנה הבינה כי לא סביר שבעלה יתן כמעט הכל לאחיו, וישאירנה כך כמעט בלי פרוטה. באה אפוא לפני ר' שמואל סלאנט, התייפחה לפניו וטענה כי ברור שחלה כאן טעות. יעץ לה ר' שמואל להזמין

את הגיס לדין תורה בפניו. כשהגיע, שאלו ר' שמואל מה ראה על ככה לעכב את רוב הסכום שמסר אחיו בידו, אבל האח הראה את הצוואה הברורה, וניכר היה בו כי אינו מעלה על דעתו מה מקום יש לפקפק בצדקתו ובנקיון כפיו.

אכן ר' שמואל עיין בצוואה והתעמק בה. הוא ניסה לרדת לעומק מחשבתו של אותו אב שמוצא עצמו לפתע במיצר - על ערש דוו, רחוק מביתו, חושש מאחיו העלול לגנוב את כספו. ר' שמואל הגיע למסקנה כי בדברי הצוואה הסתומים מסתתר רמז.

ואז אורו עיניו: "את הכתוב בצוואה יש לקיים, בכך אין ספק. אבל עליך להפוך את היוצרות: לגיטתך נתן את מלא הסכום, ואילו חמשים רובל תקח לעצמך!" אמר לאח - שהמלים נעתקו מפיו.

כשהתעשת - נזעק: "רבי! אבל הרי בצוואה...". "ראה נא" חיידק ר' שמואל "מה כתב אחיך: כמה שאתה רוצה - תתן לאלמנה" - והרי אנחנו יודעים כמה אתה רוצה, הלא כן? ובכן את הסכום הזה תתן לאלמנה..."

וירושלים כולה עמדה נרעשת מול פקחותו של רבי שמואל שהציל את האלמנה העשוקה מפגיעתו הרעה של הגיס הנוכל. (מתוך ספר תולדותיו שטרם ראה או)

על מדף הספרים

משברי ים - דינים החוזרים חלילה

לפנינו הפעם ספר חדש העוסק בנושא נדיר באמת. אולי אין הנושא נדיר כל כך מבחינת המצאותו בש"ס ופוסקים - והספר אכן ממחיש זאת ע"י הבאתו מאות דוגמאות להופעת הנושא, ובכל זאת אפשר לקבוע כי הוא נדיר מאחר ונדמה כי מעולם (!) לא נכתב עליו ספר המיוחד רק לו. אפילו כמות המאמרים שהופיעו עליו בספרי חידושים או בכתבי עת במרוצת הדורות - אפשר לשער כי נער יספרם. מרוב היותו נדיר כמעט כל אחד שעסק בו העניק לו שם אחר, כך למשל: "סברות המתהפכות", "היתר כרוך בצד האיסור", "הממ"נ החוזר", "גלגל החוזר", "מתהפך כחומר חותם", "ב' הפכים בנושא אחד", "תרי בבי אשר כ"א מחייב את היפוכו", "תפיסת החבל בתרין ראשין" - אלו רק חלק משלל השמות שנתנו לתופעה רבותינו האחרונים (בעיקר).

מהו אם כן "גלגל החוזר" (כשמו הנפוץ היום)? נשתדל להביא בקצרה עיקרי הדוגמאות מש"ס

ה. סוג נוסף של דין בעל סתירה פנימית הכרחית, הוא בסידור ג' דברים שכל אחד קודם לחברו, ואיך שתסדר את שלושת הדברים תצטרך להעלות את האחרון לראש הרשימה. זו קבוצה נפרדת של דוגמאות ואבי כולם במקרה זו הוא בגמרא זבחים דף צ' - חטאת העוף, עולה בהמה ומעשר בהמה - ע"ש, ובתוס' שם דנו בכעין זה: אבידתו אבידת חברו וכיבוד או"א ע"ש. בפוסקים ס' ר"א דנו בהיו לפניו יין, תבשיל שעורים וזית, שהרי יין קודם לזית, ושעורים קודמים ליין, אבל זית קודם לשעורים - ואין כאן מקום להאריך עוד, רק הבאנו מעט מן המעט להמחשת הענין בבחינת "טעמו וראו".

מחבר הספר שלפנינו, הג"ר שמואל אהרן פיש שליט"א מפליא לעשות בהביאו מאה ושבעים אופנים של דינים מתהפכים מכל מרחבי ים התורה כאשר הוא משוטט בכל פינה בים האדיר הזה - כבתוך ביתו ממש. ניכר בספר כי כל נקודה הטעונה ליבון נתבררה בחבורת תלמידי חכמים מופלאים (המוזכרים בשמותם בכל הספר) וביחוד חלק גדול אשר עבר שבט ביקורתו של הגאון הגדול ר' אברהם גניחובסקי שליט"א.

ספר זה הוא החמישי במספר של הגאון המחבר שליט"א, ונברכנו כי יזכה להוסיף ולהגיש בפני ציבור הלומדים ספרים שכולם בבחינת "והערב נא" ו"תורתך שעשועי" - תמידין כסדרן.

וראשונים - ואין לך הסבר טוב מזה:

א. בגיטין פ"ג דנו תוס' ועוד ראשונים במגרש אשה "ע"מ שלא תנשא לפלוני" (וכוונתו לנישואין בעלי תוקף וחלות) והלכה ונישאת לו. בדין הזה יש סתירה פנימית - אם הנישואין חלו הרי הגט בטל והם לא חלו, אבל א"כ הגט קיים וכו'.

ב. בב"מ דף ל' ופסחים כ"ו דנו תוס' בניחותא של אדם שיש לו פרה אדומה ועלה עליה זכר - מבחינה מציאותית (אילו היתה זו פרה פשוטה) היה הבעלים מרוצה, אבל מבחינה הלכתית (כיון שזו פרה יקרה) אין הוא מרוצה, כלומר: אם תכשיר הפרה הוא מרוצה, אבל אז בהכרח תצטרך לפוסלה, ואז הוא לא יהיה מרוצה - ושוב תכשירנה (עפ"י דנו מחברי זמננו בהגדרת פסיק רישיה דניחא ליה בשבת - אם ע"י יעבור איסור לא ניחא ליה, אבל אם תאמר שלא עבר שום איסור - שוב ניחא ליה)

ג. מפורסמת חקירת המנחת חינוך בעדות קידוש החודש שהעידו עליה שנים, והזימו אותם שנים אחרים שיגיעו למצוות בראש חודש.

ד. בכתב עת "שערי תורה" (שהיתה במה לגדולי תורה באירופה לפני השואה) הופיעה חקירת הגר"ח ברלין ז"ל באחד שגירש את אשתו ע"מ שלא תאכל פרי פלוני שלשים יום, ואחר הגרושין הפר את נדרה - אם ההפרה חלה הרי אינה אשתו ואין כאן הפרה, אבל א"כ עברה על התנאי ואז היא כן אשתו.

קשר - במה הלכתית לרבני אירופה

י"ל ע"י מרכז רבני אירופה - אגף הוצאה לאור
סמנכ"ל: הרב אריה גולדברג
מנהל האגף: הרב אשר גולד
עורך: הרב אהרן פרדמן
חברי המערכת:

הרב ש. סלביצקי-בלגיה, הרב ל.י. רסקין-אנגליה, הרב ל.י. כהן-צרפת, הרב פ. פאדווע-הולנד